

**Zygmunt Wysocki, Janusz
Karkowski**

Deir El-Bahari. Świątynia Hatszepsut

Informator Archeologiczny : badania 19, 208-209

1985

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

EGIPT

ALEKSANDRIA
Kom el-Dikka

Polaka Stacja Archeologii Śródziemno-
morskiej UW oraz Egipska Organizacja
Starożytności w Kairze

Badania prowadzili: mgr inż. arch. Wojciech Kołtąj - kierownik
misji, dr inż. arch. Jan Borkowski - architekt, mgr inż. arch.
Jarosław Dobrowolski - architekt, mgr Teresa Kołtąj, mgr Grze-
gorz Majcherek, dr Barbara Tkaczow - archeologowie, mgr Henryk
Rysiewski - antropolog. Trzeci sezon badań wspólnej misji polsko-
egipskiej. Budowla teatralna i łaźnie późnorzymskie.

Prowadzone były głównie prace rekonstrukcyjne skupione: a/ przy murze zewnętrznym teatru i w korytarzu wokół widowni, od strony północno-zachodniej i południowo-zachodniej; b/ w korytarzu zachodnim łaźni rzymskich /rekonstrukcja sklepień/. Rozpoczęto też przygotowania do prac rekonstrukcyjnych w caldarium łaźni /przy wielkim basenie/ oraz zakonserwowano szereg elementów dekoracji architektonicznej z wapienia i marmuru.

Prace wykopaliskowe prowadzono w ograniczonym zakresie /przeważnie ściśle powiązane z pracami rekonstrukcyjnymi/. Najważniejsze odcinki:

- a/ Sondaż w sektorze W2/R4 - w miejscu przypuszczalnych schodów wiodących do gmachu łaźni z ulicy R4; nie stwierdzono śladów konstrukcji a jedynie liczne wkopy średniowieczne i ślady po wybieraniu kamieni. Z sondażu tego pochodzi bogaty materiał ceramiczny i jeden interesujący zabytek - głowa posągu z czarnego granitu.
- b/ W teatrze - w ramach przygotowań do prac rekonstrukcyjnych przy zwalonej budowli ceglanej po południowej stronie teatru - w głębokim sondażu osiągnięto stopę fundamentową zewnętrznego muru teatru /dawny sondaż MKXVI? /.
- c/ Na terenie eksplorowanej w poprzednich kampaniach nekropoli arabskiej w sondażu G przebadano szereg grobów pod względem stratygraficznym; zaczęto też oczyszczać teren między nekropolią a płytowaniem południowego portyku łaźni.
- d/ Kontynuowano w ograniczonym zakresie badania stratygraficzne i ceramiczne w sondażu AN.

Przebadano sztorczo materiał kostny z nekropoli AN i AS z kampanii ubiegłych. Rozpoczęto organizację lapidarium.

DEIR EL-BAHARI
Świątynia Hatszepsut

Polaka Stacja Archeologii Śródziemno-
morskiej UW w Kairze
Misja Archeologiczno-Konserwatorska

Misję kierował inż. arch. Zygmunt Wysocki, a pracami egiptologicznymi dr Janusz Karkowski. Udział brali architekci i instalatorzy z PP PKZ/O Gdański, Toruński i Wrocławski, egiptolodzy, rysownicza i fotograf - członkowie Stacji oraz dwóch fotografemetrów z PP PKZ O/Warszawa. Finansowała PSAS UW w Kairze i Egipska Organizacja Starożytności. Prace Misji trwały 5 miesięcy /20. 11. 1984 - 23.04. 1985 r. /-

Prace rekonstrukcyjne koncentrowały się w Portyku Górnym Świątyni oraz os. górnym dziedzińcu - ściana północna, północne skrzydło ściany wschodniej i dziedzińiec z ołtarzem słonecznym. Największy nacisk został położony na prace w Portyku Górnym z uwagi na planowane udostępnienie go turystom w końcu 1988 r. Kontynuowano rekonstrukcję kolumn rzędu wewnętrznego Portyku oraz przykrywanie go stropem. Prowadzono w dalszym ciągu rekonstrukcję dekoracji ściany zachodniej Portyku w obu skrzydłach.

Równolegle prowadzono prace rekonstrukcyjne ściany północnej i północnego skrzydła ściany wschodniej dziedzińca górnego. Do obu ścian przydzielono nowe bloki. Zbudowano dalsze warstwy ściany północnej z cegły. Na wszystkich ścianach położono wykładzinę z płytek ze sztucznego kamienia w miejscach, gdzie nie było można wstawić oryginalnych bloków.

Prace egiptologiczne koncentrowały się przede wszystkim na poszukiwaniu dodatkowych fragmentów ze ścian i filarów Portyku Górnego. Prowadzono również weryfikację dotychczas wykonanej dokumentacji dekoracji Portyku. W trakcie całego sezonu doraźnie rozwiązywano trudności pojawiające się w trakcie prac technicznych, prowadzono klasyfikację bloków w magazynach, wykonywano dokumentację dekoracji górnego dziedzińca. W ramach studiów przygotowawczych do prac w dolnych portykach przeprowadzono weryfikację poprzedniej dokumentacji oraz sprawdzenie tekstów koronacyjnych z Portyku Narodzin. Prowadzone przez cały czas studia egiptologiczne pozwoliły na wyselekcjonowanie 205 bloków dekorowanych i fragmentów i przygotowano do wbudowania je w odpowiednie miejsca w ścianach w sezonie następnym.

Wykonano również szereg sondaży w secpole słonecznym w celu ustalenia rozwoju architektury na tym miejscu. Najważniejsze rezultaty otrzymano w czasie prac oczyszczających wewnątrz ściany dzielącej zespół

siołca od dziedzińca słonecznego. Odsłonięte narysy na pierwotnym płytowaniu tej części świątyni wskazują, że komunikacja z dziedzińcem słonecznym była imma nit w ostatecznym założeniu. Dalsza analiza wykonanej dokumentacji może doprowadzić do odtworzenia zmian w architekturze zespołu siołca. Kilka innych sondażi wykonanych pod płytowaniem dziedzińca i przy fundamentach ścian dostarczyły dalszych danych. Wszystkie te prace były prowadzone pod nadzorem archeologicznym, wykonano niezbędną dokumentację znalezisk, w przeważającej mierze ceramiki, przeważnie przemieszanej.

W trakcie całego sezonu wykonano przerysy dekoracji w skali 1:1 zarówno ze ścian, jak i bloków w magazynach. Dokończono dokumentację ściany południowej i północnej górnego dziedzińca oraz bloków z przedstawieniami barek procesyjnych i rzecznych, ofiar zastępujących starszy tekst, posągów królewskich. Kontynuowano również dokumentację scen Górnego Portyku i Portyku Obelisków.

Fotograf Misiąg wykonał w końcu sezonu dokumentację wszystkich rekonstrukcji wykonanych w sezonie 1984/85, jak również ściany z niszą i wybranych scen z Portyku Pantu.

Fotogrametryzy wykonali pomiary, które posłużyły do sporządzenia planu fotogrametrycznego świątyni.

DEIR EL-BAHARI
Świątynia Totmessa III

Polska Stacja Archeologii
Śródziemnomorskiej UW
w Kairze

Pracami kierowała doc. dr hab. Jadwiga Lipińska /Museum Narodowe w Warszawie/, uczestniczyli Monika Dolińska /autora sprawozdania/, J. Wiercińska, J. Aksamit, M. Barwik i J. Lewczuk - archeolodzy, H. Lewak - rysownik oraz L. Dortnik, E. Tarkowski i S. Miśczak - konserwatorzy. Ślódny sezon prac przy teoretycznej rekonstrukcji dekoracji ściennej świątyni Totmessa III.

W sezonie 1984/85 prace prowadzone były wielotorowo:

1. W dalszym ciągu szukano uzupełniających fragmentów reliefów do rekonstruowanych scen. Stosunkowo dużo płaskowców fragmentów udało się dopasować do złożonych już wapiennych koneksji, co potwierdza raz jeszcze fakt wykorzystywania razem obydwu tych surowców w świątyniach Totmessa III.
2. Szukano powiązań między scenami na podstawie analogicznych rozwiązań z innych świątyni XVIII dynastii. Pomocny był przy tym podział zestawionych już scen na grupy według wielkości postaci, a także nieznaczne różnice w odcieniach kolorów, charakterystyczne dla poszczególnych ścian czy pomieszczeń. W ten sposób udało się w dużej mierze rozbudować dekorację północnej ściany sali hypostylowej, zlokalizować niektóre sceny pochodzące z jej ściany wschodniej, a także wytypować sceny należące do jej ściany zachodniej, których ostateczne rozmieszczenie wymaga jeszcze dalszych badań. Zlokalizowano również szereg scen pochodzących z pomieszczeń w zachodniej części świątyni, a więc z sanktuarium /C - patrz plan świątyni zamieszczony w publikacji J. Lipińskiej "The Temple of Tuthmosis III - Architecture"/, z salą na barkę /A/, salą z niszą i czterema kolumnami /D/, dwóch pomieszczeń południowo-zachodnich /H i I/. Koncepcje dotyczące dekoracji pomieszczeń E i G /najbardziej północnego i najbardziej południowego pomieszczenia zachodniej części świątyni/ wymagają jeszcze potwierdzenia. Osiągnięte już wyniki w rekonstrukcji dekoracji ściennej świątyni pozwalają na weryfikację jej planu.
3. Oczyszczano południowy stok nasypu pod zniszczoną całkowicie częścią świątyni w celu dotarcia do inskrybowanych fragmentów znajdujących się w murkach oporowych budowanych na początku XX w. W wyniku tych prac możliwe stało dokładne przeszukanie tej części usypiska, którą uprzednio zostawiono nie w pełni przebadaną. Obecne wykopaliska przyniosły w rezultacie dużą ilość nowych fragmentów dekorowanych, a także sporo ceramiki i drewna, m.in. najciekawsze może znaleźć się - drewniane deseczki z nazwą świątyni Totmessa III /Dšeser-achet/ - część depozytu fundacyjnego.
4. Praca nad dwoma oddzielnymi zagadnieniami - dekoracji architrawów i rekonstrukcji kolumn - dała również pozytywne wyniki. Oba zagadnienia wymagają jednak jeszcze dużo trudnej pracy.
5. Wypróbowano nową technikę konserwatorską, rekonstruując, przy użyciu sztucznego kamienia, blok z bocznej ścianki niszy, z którego zachowało się ok. 200 drobnych fragmentów.
6. Wykonana została makieta trzech świątyni w Deir el-Bahari, która zostanie wykończona w bieżącym sezonie.
7. Jednocześnie prowadzona była dokumentacja rysunkowa na folii rekonstruowanych scen.
8. Architekt Stacji Archeologicznej, p. St. Medeksza, dokonał weryfikacji planu inwentaryzacyjnego świątyni, a także opracował projekt zagospodarowania terenu, połączonego z częściową rekonstrukcją świątyni in situ. Projekt ten został zaaprobowany przez Egipski Departament Starożytności.
9. W pierwszej części sezonu przystosowano do użytkowania nowy dom misji w Dolinie Zachodniej.

OAZA DACHLA
Pustynia Zachodnia

Polska Stacja Archeologii
Śródziemnomorskiej UW w Kairze
Museum Archeologiczne w Poznaniu
i Royal Ontario Museum w Toronto

Badania prowadził doc. dr hab. Lech Krzyżaniak. Pierwszy sezon badań terenowych. Zespoły neolitycznej sztuki naskalnej.